

Faculté des lettres / Philosophische Fakultät
Département de Philosophie
Departement für Philosophie
Filip Karfik
Prof.ord./o.Prof.
Université, Miséricorde
Avenue de l'Europe 20
CH-1700 Fribourg

T +41 26 300 75 24
F +41 26 300 97 86
filip.karfik@unifr.ch
www.unifr.ch/philo

**Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Oddělení vědy
nám. Jana Palacha 2
CZ-116 38 Praha 1
République tchèque - EU**

Posudek desertační práce Ondřeje Krásy « Příčiny vzniku světa v Platónově Tímaiu », Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, obor filosofie, školitel doc. MUDr. Štěpán Špinka, Ph.D., 2018

I. Stručná charakteristika práce

Autor předkládané, rozsahem nedlouhé (117 str.) disertační práce si v úvodu vytyčil za cíl „vyložit příčiny vzniku světa v Tímaiově řeči“ (str. 9) a soustředit se „na ty z nich, které samy nejsou součástí takto vzniklého světa“ (str. 27; „nevzniklé příčiny“, srov. str. 114, pozn. 602). Autorovou deklarovanou snahou přitom je představit obsah řeči, kterou Platon vložil do úst Timaiovi ve stejnojmenném dialogu, jako „jednotný filosofický projekt“ (str. 116). Ústřední myšlenkou tohoto projektu je pojetí vzniku světa jako prostorového obrazu noetického vzoru. Jednotu tohoto projektu autor shledává v „možné jednotě příčin“ (str. 109, srov. také str. 9) vzniku takového obrazu. Jaké příčiny to jsou a v čem spočívá jejich (možná) jednota, je vlastní *demonstrandum* předkládané práce. Po úvodní kapitole („Příčiny vzniku světa“), v níž vymezuje své téma a činí některá důležitá metodologická rozhodnutí, se tak autor věnuje postupně „vzoru“ světa (kap. 2), „demiurgovi“ (kap. 3), „příjemkyni“ (kap. 4) a „nutnosti“ (kap. 5) jako hlavním „nevzniklým součástem příčinné struktury vzniku světa“ (str. 28; v kap. 5 se nicméně ukáže, že „nutnost“ k nevzniklým součástem této struktury nepatří). V závěrečné 6. kapitole („Spolupráce příčin“) se pak zabývá otázkou „jednoty“ těchto příčin, kterou spojuje s klíčovou rolí rozumu (str. 109, 114 a 116).

II. Stručné zhodnocení práce

K pozitivním stránkám práce patří, že si autor vytyčil přesně definované téma, kterého se důsledně podržel. Práci založil na rozboru závažného filosofického textu, který prostudoval v jeho originálním jazyce a jehož relevantní pasáže uvádí ve svém vlastním překladu. Autor práce rovněž osvědčil znalost vybrané sekundární literatury a schopnost zaujmout k ní kritický postoj. Hlavní předností této práce podle mého soudu je, že dokázal správně identifikovat nejdůležitější interpretační problémy spjaté s kosmogonickou částí Platonova dialogu Timaios a že se tyto problémy pokusil samostatně řešit. To samo o sobě představuje myšlenkový výkon, který není malý – daná problematika je velmi komplexní a je předmětem exegetických a filosofických sporů trvajících od antiky podnes – a který je třeba ocenit. K přednostem práce rovněž patří, že je napsána úsporným, jasným a dostatečně přesným jazykem, je přehledně a logicky strukturovaná, její první kapitola je úvodem do problematiky a její závěrečná kapitola je ucelujícím shrnutím dosažených výsledků. – Práce má

však také negativní stránky, které budí rozpaky. Především je svým rozsahem překvapivě krátká. Nezanedbatelná část její délky pozůstává z autorových překladů interpretovaných pasáží. Zřetel k sekundární literatuře je selektivní a nepodává ucelený přehled o stavu bádání. Oba tyto nedostatky by bylo možno považovat za projev záměrného minimalismu, který je výrazem dokonalého myšlenkového zvládnutí dané tematiky. Tak tomu ale po mém soudu není. Autorův výklad obsahuje zarážející rozpory, nevyjasněná a nedostatečně odůvodněná tvrzení, jež spíše vyvolávají dojem, že práce není domyšlená a není dovedená k žádoucí dokonalosti. To se týká zejména výkladů v kapitolách 2., 3., a 6. (kap. 4. a 5. považuji vcelku za zdařilé).

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

V následujícím komentáři se omezím na kap. 1., 2., 3. a 6., jejichž některé aspekty považuji za problematické. Podnětné výklady obsažené v kap. 4. a 5. ponechávám bez komentáře, neboť můj posudek by přesáhl rozumnou míru. Některé body týkající se těchto kapitol mohou být předmětem diskuse během obhajoby. Pro přehlednost jednotlivé body následujícího komentáře budu číslovat.

1. Prvním metodickým rozhodnutím, které Ondřej Krása (OK) činí, je omezení interpretace na „Tímaiovu řeč“ 27c1-92c2 při vyloučení úvodního rozhovoru dialogu 17a1-27b9 (str. 9 s pozn. 1). Toto explicitní omezení s sebou zároveň nese omezení implicitní, které OK netematizuje, ale jehož se úzkostlivě drží: vyhýbá se důsledně argumentaci opírající se výslovně o jiné Platonovy spisy, než je uvedená část dialogu Timaios. Aspiruje tak na výklad Tímaiovy řeči výhradně z ní samé: „Tímaiova řeč (Tim. 27c1-92c9) tvoří sevřený a myšlenkově bohatý celek, který ... má smysl zkoumat z něho samého“ (str. 9).

2. V úvodní kapitole OK argumentuje pro doslovnou („reálnou“, str. 12 aj.) interpretaci Tímaiovy řeči (v protikladu k její interpretaci metaforické). V této interpretaci svět reálně vznikl, tj. existovala doba, kdy nebyl, a existuje doba, kdy je. Skutečnost, že „čas“ podle Tímaia vznikl spolu se světem (38b6), OK interpretuje tak, že jde pouze o „význačnou podobou času, která nemá vyloučit existenci předchůdnosti a následnosti v prekosmickém vznikání“ (str. 15). Existoval tedy čas jako následnost před vznikem času jako pohyblivého obrazu věčnosti. (Metaforická interpretace tvrdí, že Tímaiovo vylíčení vzniku světa formou příběhu s časovým průběhem je didaktickým prostředkem znázorňujícím vztahy kauzální závislosti; alternativu γέγονεν ἢ ἀγενέσθαι [27c5], chápe ve smyslu „vznikl [=je vzniklý], nebo nevzniklý“, přičemž „nevzniklý“ = ἦν ἀεί, γενέσεως ἀρχὴν ἔχον οὐδεμίαν, 28b6 [srov. τὸ ὄν ἀεί, γενέσθαι δὲ οὐκ ἔχον, 27d5], a „vznikl“ [=je vzniklý] = ἀπ’ ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος, 28b7, kde ἀρχή je chápána kauzálně, nikoli časově).

3. V souladu s touto doslovnou interpretací vykládá OK také činnost demiurga jako proces, který ve smyslu časové následnosti začíná, probíhá a končí: „existuje doba, kdy bůh svět ještě netvoří, existuje doba, kdy ho tvoří, a existuje doba, kdy ... ho dále netvoří“ (str. 16 n., srov. str. 13). V důsledku toho chápe OK i demiurga samého jako „proměnlivého“ (str. 16). Protože jej zároveň považuje za „nejlepší z věčně jsoucího“ a „věčného“ (tamtéž s odkazy na 37a1 a 34a8), vyplývá mu z toho překvapivý závěr, že „[d]emiurga máme sice chápat jako věčně jsoucího, ale zároveň jako proměnlivého“ (str. 16).

4. V kapitole věnované vzoru (kap. 2) si OK klade důležitou otázku, „zda vzor obsahuje kromě čtyř rodů živočichů a čtyř živelů také jiné druhy věčně jsoucího“. Podnětem k ní je skutečnost, že Timaios hovoří také o

noetických vzorech živlů (str. 40) a o nedělitelném a stále totožném bytí, totožnosti a různosti, jež se podílejí na konstituci světové duše (35a1-6, str. 41 s pozn. 228) a jež „se pak objevují i v tom, k čemu se duše vztahuje, když poznává ideje“ (37a2-c3, str. 41 s pozn. 229). Odpovědí na citovanou otázku je, že „vzor obsahuje vše věčně jsoucí“ (str. 42). Textovým dokladem pro tuto odpověď není explicitní popis vzoru 30c2-31b3, resp. jeho obsahu 39e7-40a3 (tyto popisy samy o sobě hovoří spíše proti této hypotéze), nýbrž popis „třetího rodu“ příčiny jako schopného přijímat nápodoby „všeho věčně jsoucího“ (51a1, str. 42), dále stručná charakteristika prvního rodu příčiny 51e6-52a7, která však na danou otázku, jak OK sám připouští, ve skutečnosti explicitně neodpovídá (str. 42), a formulace argumentu pro existenci idejí 51c4-5, pro kterou platí totéž. (OK zvažuje také dosah argumentu o úplnosti a jedinečnosti vzoru 30c2-31b3 pro danou otázku, sám však konstatuje, že „[t]ato úplnost a jedinečnost se může týkat pouze jiných živočichů“, str. 42). Na této textové bázi staví OK interpretaci, podle níž „[v]zorem pro svět je tedy celek věčně jsoucího, který v sobě obsahuje všechny rody a druhy věčně jsoucího, a nikoli pouze úzce chápané rody a druhy živočichů“, a podle níž „[t]akovýto celek věčně jsoucího je ... adekvátní nazývat primárně právě živočichem“ (str. 43 n.). Bez bližšího zdůvodnění pak „věčně jsoucímu“ připisuje charakteristiky jsoucnosti, totožnosti a různosti, které „nejsou částmi věčně jsoucího, ale tím, co určuje všechny části i celek věčně jsoucího“ (str. 44, bez odkazů k textu; „přesnější význam“ těchto charakteristik má být předmětem závěrečné kapitoly 6, srov. pozn. 245 na str. 44 a 359 na str. 62; závěrečná kapitola 6, kde OK skutečně pracuje s pojmy totožnosti a různosti jako určeními věčně jsoucího, resp. bytí, resp. rozumu, resp. tělesnosti [str. 114 a 116], výklad přesnějšího významu těchto pojmů bohužel nepřináší). Výklad „vzoru“ jako „celku věčně jsoucího“ je dalším důležitým stavebním kamenem předkládané interpretace Timaiovy řeči.

5. V kapitole věnované demiurgovi (kap. 3) si OK klade otázky týkající se 1/ povahy demiurga, 2/ jeho vztahu k duši, 3/ jeho vztahu ke vzoru a 4/ jeho tvůrčí činnosti. V kontextu širokého spektra interpretačních možností, jak jsou známy ze sekundární literatury, jsou v první řadě důležité tyto prvky autorových odpovědí: ad 1/ demiurg je rozum; ad 2/ demiurg jako tvůrce duše nemůže být totožný s rozumem duše; ad 3/ demiurg je částí vzoru; ad 4/ demiurg pořádá svět prostřednictvím matematizace živlů, mísení živlů a spojení těla světa s duší světa; jeho aktivita něco jiného předchází (působení „sil obsažených ve vznikání“, str. 69) a něco jiného po ní následuje (dotváření smrtelných částí světa bytostmi, které stvořil, str. 69). Připomeňme, že existují tři základní interpretační možnosti týkající se otázek 1/-3/: a) demiurg je rozum (νοῦς) duše světa, který není ani částí ani celkem noetického vzoru (např. H. Cherniss); b) demiurg je totožný s noetickým vzorem (např. M. Baltes); c) demiurg je rozum, který není ani částí ani celkem noetického vzoru, ale ani rozumem světové duše, nýbrž samostatnou entitou (např. L. Brisson). Prostřední varianta – ztotožnění demiurga s noetickým vzorem – připouští další tři modifikace: ba) demiurg (νοῦς) je ve vztahu k noetickému vzoru (νοητόν) v podřazeném postavení jako akt myšlení závislý na svém předmětu (např. A. Diès); bb) demiurg (νοῦς) a noetický vzor (νοητόν) jsou rovnocenná relata, z nichž jedno nemůže existovat bez druhého (např. J. Halfwassen, který je chápe jako celek a jeho části); bc) demiurg (νοῦς) je ve vztahu k noetickému vzoru (νοητόν) v nadřazeném postavení jako jeho „nejlepší“ část (např. E. Zeller). Odpověď na otázku 4/ závisí do značné míry na odpovědích na otázky 1/-3/. OK se nehlásí k žádné z těchto variant (ani nepodává jejich soustavný přehled). Naráží totiž na dva problémy. Prvním je jeho pojetí demiurga jako věčně jsoucího (věčného) a zároveň proměnlivého (viz výše). Druhým je charakteristika demiurga jako „nejlepšího z věčně jsoucího“, která se zdá být v rozporu s charakteristikou vzoru jako „úplného, dokonalého a nejkrásnějšího celku věčně jsoucího“ (str. 60). Skutečně, jak může být něco zároveň věčné a proměnlivé? A co je nejlepší, demiurg (jako nejlepší část věčně jsoucího), nebo celek věčně jsoucího (zahrnující demiurga jako svou část)?

6. Na první ze jmenovaných problémů reaguje OK rozlišením mezi „[v]ěčností toho, co je o sobě“, která „má podobu neměnnosti, stále stejné totožnosti, ve které to, co je podstatou rozumu, totiž vztahy totožnosti a různosti, mají stále stejnou podobu“, a „věčností demiurga“, která „oproti tomu není neměnná“ (str. 62). Toto zarážející pojetí, podle něhož též pojem (věčnost) připouští kontradiktorická určení (neměnný/nikoli-neměnný), vysvětluje OK následujícími slovy: „demiurg sice má stále na mysli vznik nejlepšího obrazu, ale začíná svět tvořit, svět postupně tvoří a tvoření světa dokončuje. Tato proměnlivost demiurga má však stále tentýž cíl, totiž vytvořit co nejlepší obraz věčně jsoucího, a tak i nejužší možný vztah mezi vznikáním a bytím“ (tamtéž). Z této formulace by bylo možné vyvodit (OK tak nečiní), že demiurg je ve své tvůrčí činnosti („začíná tvořit“, „postupně tvoří“, „tvoření dokončuje“) proměnlivý, zatímco ve svém myšlení („má stále na mysli“), anebo přinejmenším se zřetelem k předmětu tohoto myšlení („má však stále tentýž cíl“) je věčný. Ani takový závěr však není možný, protože ani demiurgovo myšlení ani jeho předmět, je-li jím „vznik nejlepšího obrazu“ (tamtéž), resp. je-li jeho cílem „vytvořit co nejlepší obraz věčně jsoucího“ (tamtéž), nejsou neproměnné. Demiurg totiž v interpretaci OK začíná přemýšlet, ve svém přemýšlení pokračuje a s tímto přemýšlením končí. A právě tak i to, o čem přemýšlí, totiž tvoření světa, začíná, pokračuje a končí. Ani v těchto ohledech tedy není patrné, co má „proměnlivost demiurga“ společného s „neměnností“ noetického vzoru. Ještě podivuhodnější je následující formulace: „Podle předložené interpretace je třeba rozlišovat mezi dvěma druhy věčně jsoucího a jejich celkem: mezi věčně totožně jsoucím, které je samo o sobě, a proměnlivým demiurgem, který se vztahuje ke světu a svět tvoří, a mezi věčně jsoucím vzorem tvořeným oběma předchozími druhy věčně jsoucího“ (str. 64). Podle této formulace existují dokonce tři druhy „věčnosti“: věčnost „jsoucím, které je samo o sobě“, věčnost „proměnlivého demiurga“ a věčnost „jsoucím vzoru tvořeného oběma předchozími druhy věčně jsoucího“. Neměnné je věčné, proměnlivé je věčné a spojení neměnného s proměnlivým je také věčné... Autor se blíže nevysvětluje, jak tuto polysémii vysvětlit. Zdá se, že nepředpokládá, že by šlo pouhou homonymií v aristotelském smyslu, nenabízí ale ani klíč k pochopení jednoty významu těchto různých pojmů věčnosti/věčného.

7. Druhý z uvedených problémů, s nimiž se OK potýká, vychází z autorova překladu řádek 37a1-2, podle něhož je demiurg „nejlepším ze jsoucencí rozumových a věčně jsoucích“ (str. 57). V poznámce 330 autor podotýká, že Proklos konstruuje větu jinak a jeho konstrukci odmítá s poukazem na Proklovu motivaci („[p]ro Prokla je nepřipustné, aby demiurg byl označen za nejlepšího z rozumového a věčně jsoucího“) a na to, že je „značně nepřesvědčivá“. Nedovídáme se však ani, jak Proklos větu konstruuje, ani proč je tato konstrukce nepřesvědčivá. Místo toho autor dodává, že pokud je mu známo, žádný moderní interpret ji nezastává. K tomu budiž poznamenáno za prvé, že Proklos neuvádí jednu, nýbrž tři možné gramatické konstrukce této věty (1/ ὑπὸ τοῦ ἀρίστου se váže k partitivnímu genitivu τῶν νοητῶν ἀεὶ τε ὄντων, 2/ k partitivnímu genitivu τῶν νοητῶν ἀεὶ τε ὄντων se neváže ὑπὸ τοῦ ἀρίστου, nýbrž ψυχῇ, 3/ genitiv τῶν νοητῶν ἀεὶ τε ὄντων závisí na slovech λογισμοῦ ... καὶ ἀρμονίας ὑπὸ τοῦ ἀρίστου, a to buď jako aposice, nebo jako genitiv subjektu), a za druhé, že Proklem preferovanou možností (2/) mezi moderními interprety zastávali nikoli nevýznamní badatelé: U. von Wilamowitz-Moellendorff, A.-J. Festugière, J. Moreau a L. Brisson (*Le Même et l'Autre*, str. 154, pozn. 1; jinak in Platon, *Timée / Critias*, str. 235, pozn. 179).

8. Vycházejí z první z uvedených gramatických konstrukcí řádek 37a1-2, klade si OK otázku: „Jak je možné chápat demiurga jako nejlepšího z věčně jsoucího a zároveň vzor jako úplný, dokonalý a nejkrásnější celek věčně jsoucího“ (str. 60)? „Úplný, dokonalý a nejkrásnější celek věčně jsoucího“ nejsou Timaiosova slova, nýbrž formulace OK vycházející z výše zmíněné interpretace „vzoru“. Dilema, které takto vzniká souběhem zvoleného překladu řádek 37a1-2 a autorovy vlastní interpretace vzoru, přivádí OK na myšlenku možné

analogie mezi vztahem duše světa k celku světa na jedné straně a vztahem demiurga ke vzoru na straně druhé (str. 60). V případě prvně jmenovaného vztahu totiž podle OK platí zároveň, že duše světa je tím nejlepším (scil. z toho, co bylo zrozeno, 37a1-2) a že celek světa je tím nejlepším (toto tvrzení dokládá OK v pozn. 346; k tomu dlužno poznamenat, že citované superlativy nejsou spjaty s partitivními genitivy („nejlepší, nejkrásnější z...“), nýbrž mají buď význam co nejvyšší dosažitelné míry, *ὄτι κάλλιστον ... ἄριστόν τε*, „co nejkrásnější a nejlepší“, 30b4-6, nebo elativní ve smyslu vrchovaté míry, *μέγιστος καὶ ἄριστος κάλλιστός τε καὶ τελειώτατος*, 92c7-8). Podle OK platí obojí zároveň, protože duše je „tou částí světa, která má na celkovosti světa zásadní podíl“ („je nejlepší částí světa, která je nejlepší, neboť svět činí jediným celkem“, str. 60). Analogicky k tomu je podle OK demiurg „nejlepší z věčně jsoucího“, protože „jako nejlepší z věčně jsoucího ... uchopuje samo o sobě jsoucí a jako vzor pro svět používá celek věčně jsoucího“ (str. 60 a znovu 61). O tuto analogii opírá OK myšlenku, že „vzorem pro duši je demiurg“ a že „[d]emiurg vytváří duši jako svůj obraz“ (str. 63). Odpověď na otázku, co je nejlepší, zda demiurg, nebo celek věčně jsoucího, tedy vyznívá v ten smysl, že nejlepší je demiurg, protože uchopuje celek věčně jsoucího (na rozdíl od vztahu duše-svět však demiurg nečiní věčně jsoucí jedním celkem, str. 61). V závěrečné 6. kapitole pak čteme, že demiurg je nejlepší *částí* věčně jsoucího vzoru jakožto rozum (νοῦς), který uchopuje jak vše věčně jsoucí, tak vše vznikající (str. 109).

9. Můžeme tedy nyní upřesnit, jaké odpovědi podává OK na výše uvedené otázky 1/ povahy demiurga, 2/ jeho vztahu k duši a 3/ jeho vztahu ke vzoru. Ad 1/ demiurg je rozum (νοῦς), a to takový, který se vztahuje jednak ke všemu věčně jsoucímu, jednak ke všemu vznikajícímu a který je sice částí věčně jsoucího vzoru, ale zároveň proměnlivý; ad 2/ demiurg je vzorem duše (vytváří duši ke svému obrazu); ad 3/ demiurg je nejlepší částí vzoru jakožto celku věčně jsoucího, a to takovou, která kromě tohoto celku (a sebe samé v něm) navíc uchopuje také všechno vznikající; je proto „celkovější nežli to, co je samo o sobě“ (str. 61); „uchopuje“ totiž jak vzor, tak jeho obraz (vše, co vzniká). Vidíme nyní, v čem se interpretace OK liší od výše zmíněných základních typů odpovědí na otázky 1/-3/. Demiurg (ad 1/) je v jeho pojetí všeobjímající rozum, který (ad 3/) zahrnuje (je „celkovější“) jak noetický vzor (celek věčně jsoucího), tak jeho estetický obraz (vše vznikající), a který (ad 2/) je v této své všeobjímající kvalitě věčně jsoucím paradigmatickým časně vznikající duše.

10. Zásadní problémy této interpretace spatřuji v rozporuplné charakteristice demiurga jako části věčně jsoucího, neproměnného vzoru, která je sama proměnlivá; v rozlišení „dvou druhů“, resp. „dvou částí věčně jsoucího“ (str. 61 a 111); v nevysvětlené polysémii pojmu věčnosti/věčného; a v zašmodrchaném určení demiurga jako *části* celku věčně jsoucího, která *uchopuje* tento celek plus vše vznikající, stávající se tak sama *celkem* zahrnujícím tyto *části*.

11. K naznačeným problémům, přistupuje obtíž, na kterou OK sám vícekrát upozorňuje a která vyplývá z doslovné interpretace Timaiova výkladu (hovoří o ní ve své kritice Platonova Timaiia již Aristoteles): jak vysvětlit, že demiurg nezačal utvářet svět dříve, než začal? OK tuto otázku formuluje jako problém „arbitrárnosti okamžiku stvoření světa“ a pokládá ji zprvu za „vážený systematický problém reálné [tj. doslovné] interpretace“ (str. 21), posléze za „zásadní systematický problém Timaiovy koncepce vzniku světa“ (str. 66), resp. za „zásadní systematickou obtíž ..., na niž Timaios nedává odpověď“ (str. 111). Čtenáři se bezděky vnucuje otázka: Jde o problém *reálné interpretace* Timaiovy řeči, nebo o problém *Timaiovy koncepce* vzniku světa?

12. Podle mého názoru nevěnuje OK dostatečnou pozornost důvodům pro obrazný (metaforický) výklad Timaiova vyprávění. Shrnuje je M. Baltes v citovaném článku Γέγονεν, s jehož argumenty se však OK

nevyrovnává. Uvádí jej jako příklad „moderních metaforických interpretací, které svůj výklad zakládají na systematických důvodech“ (str. 15, pozn. 47). Baltes sám v uvedeném článku však svou interpretaci nezakládá na systematických důvodech. Stanoví výslovně: „Bei unserem Versuch, das Rätsel zu lösen, wollen wir uns ausschließlich auf den ‚Timaios‘ konzentrieren und zunächst seinen *Aufbau*, genauer den Aufbau der *Rede* des ‚Timaios‘ betrachten“ (Γέγονεν, str. 77 = DIANOHMATA, str. 305) a tento postup dodržuje. Čtenáři práce OK se bezděky vnučuje otázka, jak autor nakládá s citovanou sekundární literaturou.

13. K problému doslovné (reálné) versus metaforické interpretace bych nadto chtěl poznamenat následující. Tato řeč je uvedena prooimiiem (27b7-29d3, srov. 29d5), v jehož rámci formuluje Timaios nejenom výše zmíněnou otázku, „nakolik [veškerenstvo] vzniklo, anebo nakolik je také nevzniklé“ (27c5), kterou vzápětí vykládá ve smyslu otázky, „zda bylo vždy, a nemělo nikdy žádný počátek (ἀρχήν) vzniku, anebo vzniklo, počnuvši od jakéhosi počátku (ἀπ’ ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος, 28b6-7), ale vyjadřuje se také k povaze svého výkladu. Ústředním pojmem tohoto prooimia je pojem obrazu (εἰκών, 29b1). 27a5-29b2 se Timaios věnuje otázce povahy tohoto světa a dovozuje, že tento svět musí být obrazem nějakého vzoru. 29b2-29d3 se v návazání na to věnuje povaze „řečí“ (λόγοι, b4, b8, c6) o tomto světě. O řečech obecně praví, že jsou sourodé (συγγενεῖς) s tím, čeho jsou výkladem (29b4-5). Proto jsou řeči o tom, co je „trvalé a pevné a zjevné myslí“, samy trvalé a nevyvratné, nakolik je to u řečí vůbec možné, zatímco řeči o tom, co je toho „zobrazením“ (πρὸς ἐκεῖνο ἀπεικασθέντος), jsou analogicky samy „obrazné“ (εἰκότας), tj. jsou jen jakousi nápodobou prve zmíněných řečí (εἰκότας ... ἐκείνων). Dodává k tomu, že čím je bytí vůči vzniku, tím je pravda vůči víře (ὅτιπερ πρὸς γένεσιν οὐσία, τοῦτο πρὸς πίστιν ἀλήθεια). Proto se Timaiovi posluchači nemají divit, jestliže hovoře „o bozích a o vzniku veškerenstva“ nebude schopen předložit řeči „ve všem všudy se sebou souhlasné a přesné“. Jestliže nicméně jeho řeči budou „obrazné“ (εἰκότας), je třeba se s tím vzhledem k lidské přirozenosti spokojit, přijmout toto „obrazné vyprávění“ (τὸν εἰκότα μῦθον) a „nic dalšího nad to již nehledat“ (τούτου μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν). Proč Timaios své řeči předesílá tuto preambuli? Proč klade důraz na to, že jeho řeč *z povahy věci, která je jejím předmětem*, nemůže ve všem všudy souhlasit sama se sebou? Proč říká, že ve vztahu k předmětu této řeči (γένεσις) není na místě hovořit o pravdě (ἀλήθεια), nýbrž o víře (πίστις)? Proč „řečí“ (λόγοι), které se chystá pronést, na samý závěr výkladu o jejich povaze, nazývá „obrazným vyprávěním“ (εἰκότα μῦθον)? A proč je Sokrates ve své bezprostřední replice nazývá „zpěvem“ a klade na toto slovo zvláštní důraz (τὸν δὲ δὴ νόμον, 29d6)?

14. OK tuto problematiku neoponechává zcela bez povšimnutí a vyjadřuje se k ní (str. 22-23). Termín εἰκὼς přitom chápe ve smyslu „pravděpodobnosti“ a pravděpodobnost Timaiova výkladu ve smyslu nejvyšší dosažené míry adekvace vůči pravdě („tento výklad je ne méně, ale více pravděpodobný nežli jakýkoli jiný výklad o těchto věcech“, str. 22; „jeho výklad je podobný pravdě více než jakýkoli jiný“). Timaios však ve svém prooimiu neklade důraz na to, že jeho výklad je nejpravděpodobnější ze všech (srov. výše bod 8), nýbrž na to, že bude mít s ohledem na svůj předmět napodobivou povahu, tak jako ji má tento předmět sám ve vztahu ke svému vzoru, a že z téhož důvodu, pro povahu svého předmětu, nebude vyjádřením pravdy, nýbrž víry. Nejde tedy o stupeň pravděpodobnosti, nýbrž o rozdíl v povaze řeči daný rozdílem v povaze jejich předmětů. OK však hlavně odmítá myšlenku, že by se tato problematika mohla nějak dotýkat „významu centrálního Timaiova tvrzení, že svět vznikl a je zrozený“; podobné stanovisko pokládá za nepřilíš srozumitelné (str. 22). Domnívám se, že si tím OK uzavírá cestu k přiměřenějšímu porozumění interpretovanému textu. Otázka povahy Timaiova výkladu, která je v rámci tohoto výkladu samotného učiněna výslovným tématem hned na jeho počátku, má dopad na interpretaci jeho celku a všech jeho částí. Nelze ji přitom oddělit od nápadných rysů tohoto výkladu, jakými jsou jeho narativní povaha se svou vlastní problematikou vztahu předchůdnosti a

následnosti na rovině vyprávění k předchůdnosti a následnosti na rovině vyprávěného (struktura Timaiovy řeči je v tomto ohledu zvláště komplikovaná, a to nepochybně záměrně, jak dosvědčují výslovné poukazy na nesoulad mezi oběma plány) nebo polysémie termínu ἀρχή (časový počátek/kauzální princip), rovněž nepochybně záměrně využívaná, jak dosvědčuje jeho zvýrazněná přítomnost na klíčových místech Timaiovy řeči (28b6-7, 29b23, 29e4, 48a5-e4).

15. Otázka povahy Timaiovy řeči a jejího vztahu k pojmům pravdy a víry souvisí navíc těsně s kontextem, do něhož je tato řeč zasazena a od něhož OK metodicky odhlíží (srov. výše bod 1). I toto metodické omezení, jak se domnívám, brání přiměřenějšímu porozumění interpretovanému textu. Ten je součástí dialogu, který je sám součástí (pravděpodobně nedokončené) skupiny dialogů, z nichž dochován je v úplnosti Timaios a na něj navazující (podle všeho neúplný) dialog Kritias. OK má jistě pravdu, když v úvodní poznámce ke své práci říká, že „Timaiova řeč (Tim. 27c1-92c9) tvoří sevřený celek, který ... má smysl zkoumat z něj samého“ (str. 9, pozn. 1), to však neznamená, že je žádoucí zcela abstrahovat od kontextu, jehož je součástí. K tomuto kontextu patří především úvodní rozhovor, který předchází Timaiově řeči (Tim. 17a1-27b9) a v jehož rámci je Timaiovi stanoveno téma této řeči. Předmětem tohoto rozhovoru je kromě rámcového vytyčení tematu pro řeči, jež mají být proneseny (uvedení obrazu ideální obce z klidu do pohybu, srov. 19b3-d2), mj. epické básnictví, jmenovitě Hésiodovo, Homérovo a Solónovo (v Solónově případě pravděpodobně smyšlené), jeho forma (μύθου ... σχῆμα, 22b7, srov. 22b1: μυθολογεῖν), jakož i vztah této formy k pravdě (λόγου μάλα μὲν ἀτόπου, πανταπάσι γε μὴν ἀληθοῦς, 20d7-8; χθὲς ὡς ἐν μῦθῳ ..., νῦν ... ἐπὶ τὰληθὲς ..., 26c8-d1). Zadání pro Timaiův výklad je součástí tohoto kontextu. Formuluje je Kritias: Timaios jakožto ten z přítomných, který je nejlépe obeznámen s astronomií a věnoval největší úsilí poznání přirozenosti veškerenstva, má promluvit jako první z řečníků „počínaje od vzniku světa a konče lidskou přirozeností“ (ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τελευτᾶν δὲ εἰς ἀνθρώπων φύσιν, 27a5-6), po něm má navázat Kritias, který má tlumočit Solónovu řeč, již dříve charakterizovanou jako μῦθος. *Toto* zadání Timaios přijímá (27c6: ἡμᾶς δε περὶ τοῦ παντὸς λόγους ποιῆσθαι πῆ μέλλοντας) a *k němu* dodává upřesnění ἢ γέγονεν ἢ καὶ ἀγενές ἐστιν (27c5), na které bezprostředně naváže tezí o potřebě rozlišit mezi τὸ ὄν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον a τὸ γιγνόμενον μὲν [ἀεὶ], ὄν δὲ οὐδέποτε (27d6-28a1). Na *toto* rozlišení a *zároveň* na Kritiovo zadání (ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, 27a5-6) pak odpovídá, když klade otázku πότερον ἦν αἰεὶ, γενέσεως ἀρχὴν ἔχων οὐδεμίαν, ἢ γέγονεν, ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος (28b6-7), a když na tuto otázku odpovídá: γέγονεν (28b7). Tuto odpověď lze chápat v tom smyslu, že svět patří na stranu toho, co je γιγνόμενον μὲν [ἀεὶ], ὄν δὲ οὐδέποτε, neboť vzniká z určité příčiny (γιγνόμενον ὑπ' αἰτίου τινός, 28a4 = ἀπ' ἀρχῆς τινος ἀρξάμενος, 28b6-7), a stanovisko těch, kdo tak činí, není, domnívám se, o nic méně srozumitelné než stanovisko těch, kdo tak nechtějí činit.

16. Bezprostřední kontext Timaiovy řeči, totiž celek dialogu Timaios a na něj navazující nedokončený dialog Kritias přitom patří do širšího kontextu Platonových spisů, v nichž jsou otázky povahy řeči (λόγος), povahy obrazu (ἑκόν) a specifické funkce mýtu (μῦθος), abych jmenovali jenom je, nejednou výslovně tematizovány. Nepochybují o tom, že má smysl zkoumat celek Timaiovy řeči z něho samého, ale nemyslím si, že je věci přiměřené chtít tuto řeč za každou cenu vyložit jenom z ní samé. Nejde o fragment dochovaný bez kontextu a otázky, před které interpretace této řeči interpreta staví, samy volají po tom, aby se je pokusil zodpovědět v souvislostech, do nichž sám autor interpretovaného textu tento text zasadil. Domnívám se, že výše zmíněné problémy „reálné interpretace“ jsou důsledkem autorovy neadekvátní hermeneutiky. Domnívám se ale také, že některé důležité myšlenky, na nichž OK svoji imanentní interpretaci Timaiovy řeči staví, naopak nepocházejí z interpretovaného textu (mám na mysli zejména roli, kterou OK přisuzuje totožnosti a různosti v konstituci noetického vzoru). Nebylo by čestnější otevřeně přiznat, že si k výkladu Timaiia (zcela legitimě, není to přece

zakázáno) pomáhá výkladem Sofisty (jakož pravděpodobně i naopak)? Proč to tajit? A nebylo by nejenom pro autora samého, ale i pro jeho čtenáře osvobozující, kdyby byl ochoten nadzvednout hledí své helmice a popatřit na „sevřený a bohatý celek“ Timaiovy řeči jako na část širšího celku? Snad by se mu pak stala alespoň částečně srozumitelnou (nemusel by ji proto ještě přijímat za svou) perspektiva interpretů, kteří v Timaiově řeči spatřují obrazné vyprávění, jaž tak jako každý obraz neodpovídá ve všem všudy zobrazovanému předmětu?

IV. Dotazy k obhajobě

- 1/ Jak rozumět tvrzení, že demiurg je věčně jsoucí a zároveň proměnlivý?
- 2/ Jak rozumět tvrzení, že demiurg je částí celku věčně jsoucího, která uchopuje tento celek plus vše vznikající?
- 3/ Existuje prostor nezávislý na tom, co v prostoru vzniká?
- 4/ Proč jsou tělesa vznikající v prostoru navzájem neprostupná?
- 5/ V čem spočívá jednota příčin vzniku světa?

V. Závěr

Výše uvedené hodnocení (bod II) předložené disertační práce mne vede závěru, že je třeba ocenit její klady a povzbudit jejího autora k odstranění jejích nedostatků, z nichž některé (viz zejména výše uvedené body III,6, 8, 10, 12) považuji za závažné. Jen s váháním proto mohu říci, že práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, že ji doporučuji k obhajobě a že navrhuji klasifikaci jako „*prospěl*“.

Ve Fribourgu, 15. července 2018

